

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maša Bantan

Dejavniki vpliva na izide referendumov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maša Bantan

Mentorica: Izr. prof. dr. Alenka Krašovec

Dejavniki vpliva na izide referendumov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

*Zahvaljujem se staršem za pomoč in podporo pri študiju ter fantu Jerneju.
Zahvala tudi mentorici Izr. prof. dr. Alenki Krašovec.*

Dejavniki vpliva na izide referendumov

V zadnjih dvajsetih letih so referendumi postali priljubljena oblika neposrednega odločanja državljanov po vsem svetu. Tudi v Sloveniji je institut referenduma pogosta vrsta odločanja, saj vlada in politični akterji pomembne odločitve velikokrat preložijo na volivce. Diplomsko delo zato preučuje dejavnike, ki vplivajo na izide referendumov. V teoretskem delu so tako opredeljeni vplivi kratkoročnih dejavnikov, kot je naprimer podpora oziroma nepodpora vladi, pa tudi kako stališča posameznih strank, glede referendumskega vprašanja, ki predstavljajo enega izmed najmočnejših namigov oziroma informacij za volivce, vplivajo na odločitve volivcev.

V empiričnem delu tako sledi analiza treh referendumov (Referendum o Zakonu o RTV, Referendum o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic in Referendum o območjih in imenih pokrajin v Sloveniji ter statusu Mestne občine Ljubljana) v obdobju vlade premierja Janeza Janše med letoma 2004–2008, s katerimi sem preverjala zgoraj omenjena teoretska izhodišča. Na začetku so opisana splošna dejstva o posameznih referendumih, nato so predstavljena stališča posameznih strank glede referendumskega vprašanja, temu pa sledi analiza podpore vladi pred in po referendumu ter analiza podpore vladi s strani volivcev posameznih političnih strank.

Ključne besede: referendum, podpora vladi, politične stranke, rezultati referendumov.

Factors influencing the outcome of the referendums

In the last two decades referendums have become an important part of civic decision-making worldwide. Also in Slovenia referendums represent an important part of decision-making as the government and political actors important decisions often defer on voters. The following thesis examines factors that influence the outcome of the referendum. Thus in the theoretical part the effects of short-term factors like support of the government, as well as the views of political parties to the referendum questions are defined.

The empirical part includes analysis of three referendums (Referendum on National Public Broadcasting Organization of Slovenia Law, Referendum on the Law Amending the Law on Ownership Transformation of Insurance Companies and Referendum on the Areas and Names of Regions in Slovenia and the Status of the Municipality of Ljubljana), in the period of the government of the Prime Minister Janez Janša between 2004–2008. With them I verified the above mentioned theoretical knowledge. At the beginning the general facts about particular referendums and the views of particular political parties about referendums are presented. This is followed by analysis of government support prior and after referendums and analysis of government support by the voters of each political party.

Key words: referendum, government support, political parties, outcome of referendums.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	9
2	METODOLOŠKI OKVIR	10
2.1	Cilj diplomske naloge.....	10
2.2	Hipoteza	10
2.3	Metode in tehnike.....	11
3	REFERENDUM.....	11
3.1	Splošna opredelitev	11
3.2	Značilnosti in funkcije referendumoma	12
3.3	Oblike referendumoma.....	13
3.4	Referendum v Sloveniji.....	14
3.4.1	Zakonodajni referendum	15
3.4.2	Posvetovalni referendum.....	16
4	VOLILNO VEDENJE.....	17
4.1	Kratkoročni in dolgoročni dejavniki vpliva na volilno vedenje.....	17
4.2	Strankarska identifikacija.....	18
5	REFERENDUMSKO VEDENJE	19
5.1	Vpliv dolgoročnih dejavnikov.....	19
5.2	Vpliv kratkoročnih dejavnikov.....	21
5.3	Volilna udeležba.....	23
5.4	Različna področja glasovanja.....	24
6	EMPIRIČNI DEL.....	25
6.1	Referendum o Zakonu o Radioteleviziji Slovenija	26
6.1.1	Splošni podatki o referendumu	26
6.1.2	Stališča posameznih strank.....	27
6.1.3	Rezultati referendumoma	27
6.1.4	Referendumska kampanja	27
6.1.5	Podpora vladi pred referendumom.....	29
6.1.6	Podpora vladi po referendumu	30
6.2	Referendum o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic	31
6.2.1	Splošni podatki o referendumu	31

6.2.2	Stališča posameznih strank.....	32
6.2.3	Rezultati referendumu	33
6.2.4	Referendumska kampanja	33
6.2.5	Podpora vladi pred referendumom	33
6.2.6	Podpora vladi po referendumu	35
6.3	Referendum o območjih in imenih pokrajin v Sloveniji ter statusu Mestne občine Ljubljana.....	36
6.3.1	Splošni podatki o referendumu	36
6.3.2	Stališča posameznih strank.....	37
6.3.3	Rezultati referendumu	38
6.3.4	Referendumska kampanja	38
6.3.5	Podpora vladi pred referendumom	39
6.3.6	Podpora vladi po referendumu	40
7	SKLEPNE UGOTOVITVE	41
8	LITERATURA.....	43

KAZALO GRAFOV

Graf 6.1:	Podpora vladi leta 2005	29
Graf 6.2:	Podpora vladi leta 2007	33
Graf 6.3:	Podpora vladi leta 2008	39

KAZALO SLIK

Slika 3.1:	Vrste in oblike referendumov	14
Slika 5.1:	Elementi, ki vplivajo na stalnost ali spremenljivosti pri glasovanju.....	21

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Referendumi v Sloveniji.....	15
Tabela 6.1: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah septembra 2005.....	29
Tabela 6.2: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah oktobra 2005.....	30
Tabela 6.3: Povezava med podporo vladi in glasovanjem na referendumu o Zakonu o RTV. 31	
Tabela 6.3: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah septembra 2007.....	34
Tabela 6.4: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah decembra 2007.....	35
Tabela 6.5: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah junija 2008.	40
Tabela 7.1: Pregled ugotovitev.....	41

SEZNAM KRATIC

DeSUS – Demokratična stranka upokojencev Slovenije

EU – Evropska unija

LDS – Liberalna demokracija Slovenije

NATO – North Atlantic Treaty Organization

NSi – Nova Slovenija

RTVS – Radiotelevizija Slovenija

SD – Socialni demokrati

SDS – Slovenska demokratska stranka

SLS – Slovenska ljudska stranka

SNS – Slovenska nacionalna stranka

TET – Termoelektrarna Trbovlje

ZLSD – Združena lista socialnih demokratov

1 UVOD

Referendum je oblika neposredne demokracije, ki zagotavlja državljanom sodelovanje pri sprejemanju pomembnejših odločitev v državi. Množično se je pojavil po prvi svetovni vojni, ko je bil uveden v mnoge ustavne sisteme, vendar pa je v praksi zaživel šele po drugi svetovni vojni (Grad in drugi 1990, 29–30). Svoj razcvet referendumi dobivajo v zadnjih nekaj letih, ko postajajo vse pogostejša oblika neposrednega odločanja državljanov.

V Sloveniji je institut referendumu pogosta vrsta odločanja, saj vlada in politični akterji pomembne odločitve velikokrat preložijo na volivce. Volilna udeležba na referendumih je bila v Sloveniji v primerjavi z udeležbo na volitvah vedno zelo nizka, saj je v večini primerov glasovala le okoli tretjina volilnih upravičencev. Ta problem včasih vzbuja dvome v legitimnost referendumskih odločitev in mnogi menijo, da bi bilo potrebno uvesti določen kvorum udeležbe, saj gre pri »referendumu za odločitve, ki jih volivci neposredno sprejmejo in ki zavezuje vse volivce« in je zato »pomembna večina, ki je predpisana za sprejem veljavnih odločitev« (Kristan 2002).

Zahteva za razpis referendumu ponavadi izhaja iz politične odločitve stranke, organizacije ali skupine. Tudi v primeru, ko referendum predlagajo volivci, mora za njimi stati dobro organizirana skupina, ki s svojimi političnimi in finančnimi viri omogoči zbiranje določenega števila podpisov, ki so pogoj, da se referendum lahko izvede (LeDuc 2002a, 74). Primeri so pokazali, da v večini držav referendume ponavadi predlagajo vladajoče stranke, ki glede določenega zakonodajnega akta v parlamentu ne dobijo zadostne podpore ostalih strank ali pa želijo, da državljani sodelujejo pri odločevanju o pomembnem političnem vprašanju. Velikokrat razpis referendumu predlagajo tudi opozicijske stranke, ki nasprotujejo odločitvam vlade (LeDuc 2002a, 74).

Kljub temu, da se volilno vedenje volivcev na referendumih razlikuje od tistega na volitvah, tudi na referendumske odločitve volivcev vplivajo podobni dolgoročni in kratkoročni dejavniki kot v primeru volitev. LeDuc (2002b, 711) pojasnjuje, da je za referendumsko odločanje značilno, da volivci mnogokrat izbirajo med alternativami, ki so za njih nepoznane. Zato v tem primeru na odločitve mnogokrat vpliva tudi strankarska identifikacija, ki po mnenju Campbella in drugih (v Weinschenk 2010, 475) igra ključno vlogo pri posameznikovi

volilni izbiri. Stališče, ki ga imajo politične stranke o nekem problemu že pred referendumom ali pa ga izoblikujejo med referendumsko kampanjo, predstavlja enega izmed najmočnejših namigov oziroma informacij za volivce. Kjer teh namigov ni, podobne usmeritve namesto političnih strank zagotovijo druga združenja, organizacije in posamezniki (Lupia v LeDuc 2002b, 714). Prav tako poskušajo volivci informacije pridobiti iz volilnih kampanj, ki v primeru neodločenih volivcev igrajo pomembno vlogo (LeDuc 2002b, 714).

Zelo pogosto na izide referendumov vplivajo tudi drugi kratkoročni dejavniki, ki imajo z vprašanjem na volilnem listu malo povezave. Podpora aktualni vladi lahko včasih ponudi boljšo razlago referendumskih rezultatov kot samo mnenje volivcev o referendumskem vprašanju, zlasti če to povežemo s podatkom o tem, kdo je referendum zahteval (Franklin in drugi 1994).

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Cilj diplomske naloge

Cilj moje diplomske naloge je ugotoviti, v kolikšni meri so rezultati referendumov v Sloveniji povezani s podporo trenutni vladi ter ali je referendumska odločitev volivcev povezana s predlagateljem referendumov in stališči posameznih strank do referendumskega vprašanja.

Za analizo sem si izbrala zakonodajno obdobje med leti 2004 in 2008, saj sta pozicija in opozicija celoten mandat ostali nespremenjeni. Analizirala sem vse tri referendume, ki so potekali v tem mandatu:

- Naknadni zakonodajni referendum o Zakonu o RTVS leta 2005,
- Zakonodajni referendum o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic leta 2007,
- Posvetovalni referendum o območjih in imenih pokrajin v Sloveniji ter statusu Mestne občine Ljubljana leta 2008.

2.2 Hipoteza

Od trenutne podpore vladi in stališča posameznih političnih strank glede referendumskega vprašanja je odvisna tudi referendumska odločitev volivca.

2.3 Metode in tehnike

Za predstavitev teoretičnih osnov bom uporabila deskriptivno metodo, s katero bom predstavila ugotovitve, ki jih bom dobila z analizo sekundarnih virov in primarnih dokumentov. V empiričnem delu bom za primerjavo posameznih referendumov uporabila primerjalno metodo, ki mi bo omogočila preučevanja podobnosti in razlik med posameznimi enotami raziskave. Uporabila bom tudi analizo križnih povezav, ki mi bo pomagala pri preverjanju hipoteze.

3 REFERENDUM

3.1 Splošna opredelitev

Dandanes se državljani zaradi vedno višje stopnje izobrazbe in lažje dostopne informacijske tehnologije vedno bolj vključujejo v politično odločanje. Čeprav imajo monopol pri predstavljanju političnih interesov v nekaterih državah še vedno politične stranke, pa reprezentativno strankarsko regulacijo vse bolj dopolnjujejo tudi oblike neposrednega odločanja državljanov (Brezovšek in drugi 2008, 158). Ko govorimo o demokraciji kot o vladavini ljudstva, ne moremo mimo referendumov, ki je najbolj izrazita oblika neposredne demokracije, skozi katero se uresničuje vladavina ljudstva (Kristan 2002).

V zadnjih nekaj letih so referendummi doživeli povratek na večih ravneh. Na praktični ravni so postali vse pogostejša oblika odločanja državljanov, saj so jih nove države po celotnem svetu vključile v svoje ustave¹. Prav tako so referendummi postali predmet zanimanja mnogih raziskovalcev², kar se kaže v mnogih študijah, publikacijah in knjigah na to temo (Hug 2008, 252).

V 20. stoletju sta propad velikih kolonialnih držav in dekolonizacija sprožila nastanek velikega števila neodvisnih držav, s čimer so se ideje o demokratični legitimnosti, s katerimi se utemeljuje poseganje po referendumu, razširile po vsem svetu. To potrjuje tudi dejstvo, da

¹ Zlasti v državah Vzhodne Evrope in Latinske Amerike (Hug 2008, 252).

² Z referendummi in njihovimi značilnostmi so se v zadnjih dvajsetih letih intenzivno ukvarjali: Suksi (1993), Butler and Ranney (1994), Caciagli in Uleri (1994), Hamon (1995), Gallagher in Uleri (1996), Gerber (1999), Broder (2000), Qvortrup (2002), Walker (2003)... (Hug 2008, 252).

je bilo med leti 1793 in 1900 samo 71 državnih referendumov, medtem ko se je njihovo število med leti 1900 in 1993 povzpelo na več kot 700 (Hamon 1995, 70). Kljub temu je institut referenduma v glavnem v uporabi v majhnem številu držav. Hamon ugotavlja (1995, 70), da pri tem v svetovnem merilu močno prednjači Švica, kjer je bilo na državni ravni organizirano več referendumov kot v vseh drugih državah skupaj. Še zlasti je bila ta prevlada očitna v 19. stoletju, ko je bilo v Švici izvedenih 57 referendumov od skupaj 71. Ta razlika se je nato zmanjšala, vendar je še vedno ostala izrazita. Z izjemo Švice je bilo leta 1995 samo devet držav, ki so izvedle vsaj deset državnih referendumov: Avstralija, Italija, Francija, Irska, Danska, Egipt, Filipini, Urugvaj, Nova Zelandija (Hamon 1995, 76).

3.2 Značilnosti in funkcije referenduma

Z referendumom prebivalci določenega ozemlja odločajo o spremembi ustave, zakonu ali o drugem pravnem aktu in vprašanju, ki je pomembno za družbeno skupnost tako, da na referendumsko vprašanje odgovorijo z »za« ali »proti«. Referendum ima dvojno vlogo. S pravnega vidika daje vsem državljanom, ki imajo volilno pravico, možnost sodelovanja pri odločanju o nekem aktu zakonodajnega telesa. Z vidika delovanja državne oblasti pa predstavlja pomemben način participacije ljudstva pri sprejemanju odločitev v pristojnosti predstavniškega telesa (Brezovšek in drugi 2008, 158).

Po Hamonu (1998, 23–25) ima referendum naslednje štiri lastnosti:

- Je posvetovanje, na katerem vsi člani volilnega telesa izrazijo ljudsko voljo in je zaradi tega neovrgljiv.
- Za njegovo izvedbo obstajajo pravila, ki jih morajo volivci upoštevati. Volivci odgovarjajo na zaprto vprašanje, kjer največkrat izbirajo med odgovori »za«, »proti« ali »da«, »ne«, pri čemer pa odgovora ne morejo napisati sami.
- Pri referendumu gre za odločitev o pomembnem stvarnem vprašanju, medtem ko se na volitvah izbirajo predstavniki. Toda v praksi se večkrat zgodi, da meja med referendumom in volitvami ni jasno razmejena, saj lahko eno vprašanje v sebi skriva tudi drugo.
- Referendumsko glasovanje se ne konča vedno z odločitvijo, saj poznamo posvetovalni referendum, orientacijski referendum in odločitveni referendum.

Glede na današnji razvoj informacijske tehnologije in obstoja obsežnih raziskav javnega mnenja, ki so cenejše od izvedbe referenduma in obenem omogočajo tudi spremljanje

razvojne dinamike mnenja, koristi izvedbe referendumov včasih niso povsem jasne. Vendar po Hamonu (1995, 55–66) namen referendumov ni samo, da javnemu mnenju podeli več teže, ampak vsebuje tudi nekatere posebne funkcije:

- **Funkcija zagotavljanja legitimnosti:**

ta funkcija je vezana na idejo predstavniške demokracije, v kateri imajo izvoljeni predstavniki omejen mandat in so bili izvoljeni, da odločajo o vsakdanjih političnih vprašanjih. Ko pa je govora o vprašanjih, ki zadevajo same temelje oblasti oziroma splošni okvir njenega izvajanja, naj bi ta vprašanja ostala v pristojnosti ljudstva, ki o tem odloča z referendumom.

- **Funkcija protiuteži oblasti:**

omogoča državljanov, da nasprotujejo aktom zakonodajne oblasti. Državljanji zavrnejo ali potrdijo zakone, ki jih je predlagala ali sprejela oblast.

- **Arbitražna funkcija:**

omogoča ljudstvu, da razsoja v primeru spora med dvema institucijama ali tudi med dvema osebama.

- **Funkcija glasovanja o zaupnici:**

v nekaterih državah lahko šef države skliče referendum o enostavnih političnih usmeritvah. V tem primeru predmet referendumov ni zakonodajne narave v pravem pomenu besede, ampak gre za glasovanje o zaupnici.

Referendumi izhajajo iz različnih pravnih oblik, vendar se nikoli kar »ne zgodijo«. Predlogi oziroma zahteve za razpis referendumov ponavadi podajo politične stranke, organizacije ali skupine. Tudi v primeru referendumov, kjer so predlagatelji volivci, njegova izvedba zahteva dobro organizirano skupino z lastnimi političnimi in finančnimi viri. V večini držav referendum organizirajo vladajoče stranke ali opozicijske stranke, ki nasprotujejo odločitvam vlade. Včasih se vladne stranke za referendum odločijo, ker menijo, da določena politična tema, politično vprašanje ali ukrep potrebuje podporo javnosti, če ga želijo kasneje tudi izpeljati. Razlogov, da se vladna stranka ali koalicija odloči za referendum, je več. Med najpogostejšimi so notranja nesoglasja med strankami ali pa občutljiva politična vprašanja (LeDuc 2002a, 74).

3.3 Oblike referendumov

Poznamo več vrst referendumov in načinov njihove uporabe, ki jih Kaučič in Grad (2008, 223) razlikujeta po naslednjih merilih: glede na območje, na katerem se referendum uporablja,

glede na vsebino oziroma predmet, o katerem se na referendumu odloča, glede na obveznost uporabe, glede na čas uporabe in glede na pravno moč na referendumu sprejete odločitve.

Slika 3.1: Vrste in oblike referendumov

OBMOČJE	VSEBINA OZ. PREDMET	OBVEZNOST UPORABE	ČAS	PRAVNA MOČ
<ul style="list-style-type: none"> • splošni • lokalni 	<ul style="list-style-type: none"> • ustavnorevizijski • zakonodajni • referendum o drugih vprašanjih 	<ul style="list-style-type: none"> • obligatorni • fakultativni 	<ul style="list-style-type: none"> • predhodni • naknadni • razveljavitveni 	<ul style="list-style-type: none"> • obvezna pravna moč • posvetovalni

Vir: lastna izdelava

3.4 Referendum v Sloveniji

Ustava Republike Slovenije v 90. členu podrobneje opredeli zakonodajni referendum, v 170. členu referendum o spremembi ustave, v 3.a členu referendum o mednarodnih povezavah in v tretjem odstavku 139. člena referendum o ustanovitvi občine. Referendumsko odločanje v ustavi je omejeno samo na tiste pravne akte, ki so v pristojnosti državnega zbora. Način uresničevanja referenduma in postopek njegove izvedbe sta določena z Zakonom o referendumu in ljudski iniciativi (Kaučič in Grad 2008, 223–224).

Ustava ureja samo zgoraj omenjene referendume, vse ostale določajo zakonski predpisi. Tako zakon o referendumu in ljudski iniciativi, zakon o lokalni samoupravi in zakon o samoprispevku vsebujejo določbe, ki urejajo posvetovalni referendum, lokalne referendume in referendum o samoprispevku, medtem ko predlog Zakona o pokrajinah predvideva tudi referendum na pokrajinski ravni. V slovenskem pravnem sistemu obstaja deset vrst in oblik referenduma na državni in lokalni ravni (Kaučič in Grad 2008, 224).

Do sedaj so bili v Sloveniji izvedeni naslednji referendumi:

Tabela 3.1: Referendumi v Sloveniji

1996	Zakonodajni referendum za volitve v Državni zbor
1999	Zakonodajni referendum o financiranju izgradnje TET3
2001	Naknadni zakonodajni referendum o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinski pomočjo
2003	Predhodni zakonodajni referendum o preoblikovanju in privatizaciji javnega podjetja Slovenske železnice d.d.
2003	Referendum o spremembi Zakona o vračanju prekomernih vlaganj v telekomunikacijsko omrežje
2003	Posvetovalni referendum o pristopu v EU in NATO
2003	Predhodni zakonodajni referendum o spremembi Zakona o trgovini
2004	Naknadni zakonodajni referenduma o Zakonu o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije
2005	Naknadni zakonodajni referendum o Zakonu o RTVS
2007	Zakonodajni referendum o Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic
2008	Posvetovalni referendum o območjih in imenih pokrajin v Sloveniji ter statusu Mestne občine Ljubljana
2010	Zakonodajni referendum o Zakonu o ratifikaciji arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške
2010	Zakonodajni referendum o Zakonu o RTVS
2011	Zakonodajni referendum o Zakonu o malem delu
2011	Referendumi 5. 6. 2011: - Zakonodajni referendum o Zakonu o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno, - Zakonodajni referendum o Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, - Zakonodajni referendum o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih.
2012	Zakonodajni referendum o družinskem zakoniku

Vir: lastna izdelava

Največkrat so zahtevo po razpisu referenduma podali poslanci državnega zbora, nato volivci, nekajkrat pa je referendum zahteval tudi državni svet.

3.4.1 Zakonodajni referendum

Z zakonodajnim referendumom volivci neposredno sodelujejo pri sprejemanju ali spreminjanju zakona, ki je drugače v pristojnosti predstavniškega telesa. Tako daje referendum možnost volivcem, da predstavniškega telesa v državi ne predstavlja samo

zakonodajalec, temveč tudi ljudstvo, kar vpliva na manjšo moč parlamenta in na njegovo vlogo in položaj v zakonodajnem postopku (Kaučič in Grad 2008, 224).

Zakon o referendumu in ljudski iniciativi je prvotno predvideval možnost predhodnega in naknadnega zakonodajnega referenduma. Razlika je bila v tem, da predhodni referendum državnemu zboru ni omogočal samostojnega sprejetja zakona, s čimer je veliko močnejše posegal v položaj in zakonodajno funkcijo predstavniškega telesa (Kaučič in Grad 2008, 225). Volilno telo je glede vprašanja, o katerem se je odločalo na referendumu, začasno vzelo mandat predstavniškemu telesu s tem, da je o določenem vprašanju predhodno odločilo samo. Predhodni zakonodajni referendum smo v takšni obliki poznali samo v Sloveniji, zato je bil leta 2006 na podlagi odločbe ustavnega sodišča odpravljen (Kaučič in Grad 2008, 225).

Sedaj veljavni zakon o referendumu in ljudski iniciativi določa, da volivci na zakonodajnem referendumu odločajo o potrditvi zakona sprejetega s strani državnega zbora pred njegovo razglasitvijo. Volivci odločajo o celotnem zakonu in ne zgolj o posameznem vprašanju, kot na predhodnem referendumu. Volivci z naknadnim referendumom ne morejo razveljaviti zakona³, ki že velja, saj je naknadni referendum predviden samo kot potrditveni zakon, s katerim volivci potrdijo ali zavrnejo zakon, ki ga je državi zbor že sprejel, vendar ta še ni v veljavi (Kaučič in Grad 2008, 226).

Zakon o referendumu in ljudski iniciativi določa (Ur. l. RS 26/2007), da lahko državni zbor razpiše referendum po lastni odločitvi na pobudo najmanj desetih poslancev, poslanske skupine, predlagatelja zakona ali vlade. Prav tako mora to storiti tudi v primeru, ko to zahteva najmanj tretjina poslancev, državni svet ali štirideset tisoč volivcev.

3.4.2 Posvetovalni referendum

Tudi posvetovalni referendum je urejen z Zakonom o referendumu in ljudski iniciativi (Ur. l. RS 26/2007). Posvetovalni referendum lahko razpiše državni zbor o vprašanjih iz svoje pristojnosti, ki so širšega pomena za državljane. Lahko ga razpiše na celotnem območju države ali na določenem ožjem območju, kadar vprašanje zadeva zgolj prebivalce tega območja. Referendum je samo predhoden, saj ga državni zbor razpiše, preden dokončno

³ Razveljavitveni (abrogacijski) referendum poznajo naprimer v Italiji (Kaučič in Grad 2008, 226).

odloči o posameznem vprašanju. Zaradi posvetovalne narave državni zbor ni vezan na izid posvetovalnega referenduma.

4 VOLILNO VEDENJE

»Volilnega vedenja oziroma odločitve volivca za neko konkretno stranko nikoli ne moremo v celoti pojasniti. Celotna zgodovina pojasnjevanja volilnega vedenja nakazuje vedno večjo kompleksnost in neobvladljivost volilnih odločitev« (Kropivnik in Zatler 2002, 254).

Raziskovanje volilnega vedenja volivcev je vselej povezano z obširnimi empiričnimi raziskavami javnega mnenja oziroma delovanja volivcev. V zadnje pol stoletja je volilno vedenje volivcev prešlo skozi številne faze razvoja iz katerih so izšle nove teorije in šole njegovega preučevanja (Krašovec 2007, 18).

Evans (v Krašovec 2007, 18–19) v svojem delu *Voters & Voting* ugotavlja, da je mogoče prepoznati vsaj pet glavnih teorij in šol na področju preučevanja volilnega vedenja volivcev:

- t.i. Michigansko šolo oziroma socio-psihološko šolo,
- šolo družbene strukture oziroma šolo politične sociologije,
- teorijo racionalne izbire,
- šolo t.i. tematskega glasovanja in
- ekonomsko teorijo glasovanja.

4.1 Kratkoročni in dolgoročni dejavniki vpliva na volilno vedenje

Raziskovalci volilnega vedenja razlikujejo med kratkoročnimi in dolgoročnimi dejavniki, ki vplivajo na volilne odločitve volivcev. Dolgoročni dejavniki se odražajo predvsem v informacijah in predvidevanjih, ki so volivcem na voljo pred začetkom kampanje. Običajno se nanašajo na politično vedenje in demografske značilnosti volivcev, ki na dolgi rok predstavljajo precej stabilne dejavnike (Box-Steffensmeier in Kimball 1999, 1). Med politično vedenje prištevamo predvsem strankarsko opredeljenost in ideološke preference, med demografske značilnosti volivcev pa spol, starost, vero, raso, izobrazbo, razred, članstvo v sindikatih in druge. Dolgoročni dejavniki so bili dolgo časa prepoznani kot najpomembnejši oblikovalci volilnega vedenja. Pogosto so vzrok, da volivci oblikujejo določen vzorec glasovanja, pri katerem na več zaporednih volitvah glasujejo za isto politično stranko (Box-Steffensmeier in Kimball 1999, 1). Kratkoročni volilni dejavniki se nanašajo

predvsem na kampanjo in sočasne dogodke in so lahko vzrok, da volivci ne favorizirajo iste stranke na več zaporednih volitvah (Box-Steffensmeier in Kimball 1999, 1).

4.2 Strankarska identifikacija

Politične stranke imajo močan vpliv na volilno odločanje posameznikov. To je povezano predvsem z nalogami, ki jih imajo v političnem prostoru. Della Porta (2003, 120–122) politične stranke opisuje kot združenja, katerih cilj je vplivati na oblast. Njihova naloga je, da delujejo kot posredniki med javnimi institucijami in civilno družbo, med državo in državljani. Stranka je enota, s katero se državljani poistovetijo in na dolgi rok ustalijo svojo individualno volilno držo. Stranke so tudi ključen element predstavniške demokracije, saj si je brez njih težko predstavljati volitve, obenem pa z organizacijo še mnogih drugih oblik politične participacije skrbijo za politično socializacijo državljanov. Stranke so zaslužne tudi za to, da je moč uresničevati nadzor vladanih nad vladajočimi, obenem pa so poglavitni dejavniki oblikovanja javnih politik (Della Porta 2003, 120–122).

V utrjenih demokracijah predstavljajo dolgoročne psihološke predispozicije, pod katere štejemo strankarsko identifikacijo, pomemben kognitiven mehanizem za orientacijo posameznika v politiki (Dalton 2010, 157). Podobno kot politična orientacija na kontinuumu levo – desno, tudi strankarska identifikacija predstavlja zbirko političnih vrednot, ki vplivajo na zavedanje, kakšna je pozicija posameznika v politiki. Vpliv strankarske identifikacije naj bi bil še močnejši v novejših demokracijah, saj strankarska identifikacija vsebuje navezanost na ključno politično institucijo, ki integrira državljane v nov demokratični politični red (Dalton 2010, 157).

Po Campbellu in sodelavcih (v Weinschenk 2010, 475), ki jih štejemo pod utemeljitelje t.i. Michiganske šole, predstavlja strankarska identifikacija dolgoročno psihološko navezanost na politično stranko. V knjigi *The American Voter* so kot prvi predstavil koncept strankarske identifikacije. Strankarska identifikacija naj bi se pri posamezniku razvila že zgodaj, nanjo pa naj bi vplivali tudi starši skozi proces politične socializacije. Skozi čas postane posameznik navezan na določeno politično stranko, ki naj bi ostala enaka celotno življenje in oblikovala njegove poglede in vrednotenja o politiki. Strankarska identifikacija vpliva na posameznikovo vrednotenje problemov, kandidatov in političnih dogodkov in zato igra ključno vlogo pri posameznikovi volilni izbiri (Weinschenk 2010, 475).

Miller in Shanks (1996, 120) razlagata, da je povezava med stranko in posameznikom predvsem psihološka in za posameznika predstavlja občutek pripadnosti določeni skupini, kar ne pomeni nujno, da je posameznik član politične stranke ali je kako drugače povezan z njo. Prav tako ni nujno, da bo volivec, ki se identificira z neko stranko, zanjo tudi volil na volitvah. Kljub temu pripadnost neki stranki močno vpliva na volilno vedenje, saj obstajajo dokazi recipročnega razmerja, pri katerem volilno vedenje pomaga vzpostaviti in utrditi posameznikovo pripadnost določeni stranki (Miller in Shanks 1996, 120).

5 REFERENDUMSKO VEDENJE

Podobno kot pri volilnem vedenju volivcev, tudi na referendumsko vedenje vplivajo dolgoročni in kratkoročni dejavniki, pri čemer obstaja nekaj posebnosti v odnosu do volilnega vedenja.

5.1 Vpliv dolgoročnih dejavnikov

Referendumsko glasovanje se razlikuje od glasovanja na volitvah, saj pri referendumu volivci glasujejo o problemu, ki jim je pogosto neznan in o katerem nimajo zadostnih informacij (LeDuc 2002b, 711). Čeprav volivci na referendumu običajno odločajo o določenem zakonodajnem aktu, se pogosto zgodi, da so referendumi zelo strankarske vsebine tudi brez pojava strank ali kandidatov na volilnih lističih (LeDuc 2002b, 711).

LeDuc (2002b, 711) ugotavlja, da kjer so stališča strank glede določenega problema dobro poznana ali kjer referendumske debate sledijo ideološkim smernicam, volilno obnašanje ustreza predvidljivim vzorcem. V takšnih primerih je volilna izbira podrejena strankarskim ali ideološkim namigom.

Tako v strankarskih sistemih, kjer ideologija predstavlja pomembno ločnico med strankami, ta že sama po sebi vpliva na volivca, da bo na referendumu zavzel določeno stališče (Lupia v LeDuc 2002b, 714). Stališče, ki ga imajo politične stranke o nekem problemu že pred referendumom ali pa ga izoblikujejo med referendumsko kampanjo, predstavlja po mnenju Lupie (v LeDuc 2002b, 714) enega izmed najmočnejših namigov oziroma informacij za volivce. Kjer teh namigov ni, podobne usmeritve namesto političnih strank zagotovijo druga združenja, organizacije in posamezniki (Lupia v LeDuc 2002b, 714).

Velikokrat se zgodi, da predlog za razpis referendumu poda ena ali več vladajočih strank. Za to se odločijo zaradi pravnih ali ustavnih razlogov ali z namenom pridobitve določene javne podpore, ki jo vladajoče stranke potrebujejo za izvedbo svojih politik. Ko ena ali več vladnih strank predlaga referendum, to storijo z željo, da bi bilo njihovo stališče glede določenega problema sprejeto s strani državljanov. Takšna dejanja se lahko izkažejo tudi za zelo tvegana, saj zaradi nepredvidljivosti referendumskih kampanj vsak, čeprav skrbno pripravljen, referendumski predlog ne dobi vedno zadostne podpore (LeDuc 2002b, 727).

Smith (1976) izpostavlja, da bo vlada predlagala referendum samo, če bo prepričana, da ji bo njegov izid koristil. V primerih, ko je vlada nepopularna in nima možnosti, da bi se obdržala, lahko referendum onemogoči njeno delovanje. Pri preprečevanju uzakonitve glavnih političnih in ustavnih sprememb s strani vlad, ki jim primanjkuje volilne podpore, je lahko instrument dobra ovira, ki še zmanjša podporo (Franklin in drugi 1994, 19).

Za študije volilnega obnašanja na referendumih se je za zelo uporabnega izkazal tudi Zallerjev model oblikovanja mnenj, po katerem naj bi bil vsak proces oblikovanja mnenj odvisen od informacij in predispozicij (Zaller v LeDuc 2002b, 713). Med dejavnike, ki ključno vplivajo na oblikovanje mnenj, uvrščamo dejavnike, kot so strankarska identifikacija, povezava med referendumskim problemom in določenimi družbenimi skupinami ali povezovanje oziroma enačenje teh problemov z ustaljenimi igralci v političnem prostoru in druge (Zaller v LeDuc 2002b, 713). Osnovne vrednote in prepričanja, ki se pojavljajo v javnih razpravah o določenem referendumskem vprašanju, zagotavljajo začetno točko za razumevanje referendumskega volilnega vedenja (Tonsgaard v LeDuc 2002b, 713).

Če so močne predispozicije okrepljene še s kampanjo, referendumu dobijo značilnosti volitev, v katerih strankarska identifikacija ali ideološka orientiranost odigra odločilno vlogo. Vendar v primeru notranjih strankarskih nasprotij, ko ideološke smernice postanejo nejasne, volivci pričakujejo, da bodo več informacij dobili prav iz kampanj. Podobno je tudi s problemom, ki je nov in širši javnosti nejasen. V obeh primerih lahko torej kampanje odločilno vplivajo na izide referendumu, saj je pod zgoraj naštetimi pogoji izid referendumu lahko zelo nepredvidljiv (LeDuc 2002b, 713).

Slika 5.1: Elementi, ki vplivajo na stalnost ali spremenljivosti pri glasovanju

STALNOST		SPREMENLJIVOST	
Socialni razkorak	Skupine	Delovanje vlade	Kampanja
Ideologija			Mediji
Prepričanja	Voditelji	Stanje ekonomije	
Politične stranke			

Vir: LeDuc (2002b)

Slika 5.1 predstavlja kontekstualni zemljevid, s katerim LeDuc (2002b, 714) pojasnjuje dejavnike, ki vplivajo na glasovanje na referendumih. Več kot referendum vključuje dejavnikov z leve strani slike, večja je verjetnost, da bodo na izid vplivale predispozicije in da kampanja ne bo imela večjega vpliva ali pa bo ta omejen. V nasprotnem primeru, ko pa referendum vsebuje več dejavnikov z desne strani slike, kampanja igra pomembnejšo vlogo in s tem tudi izid referenduma postane bolj nepredvidljiv. Vpliv referendumске kampanje je še pomembnejši v primeru, ko je referendumski problem za volivca neznan in ta nudi volivcu bistvene informacije in ga poduči o problemu.

Pri referendumu, ki vključuje razkol ali ideološki problem in/ali politične stranke zavzamejo dobro znane in predvidljive nasprotne pozicije, je najmanj možnosti, da bi volivci spremenili svoje mnenje. Pri referendumu, ki pa vsebuje nov problem, o katerem se še ni razpravljalo ali problem v katerem stranke zastopajo za njih netradicionalna stališča, pa obstaja več možnosti vplivanja na referendumsko odločitev (LeDuc 2002b, 714).

5.2 Vpliv kratkoročnih dejavnikov

Po LeDucu (2002b, 727) imajo referendumske kampanje največ vpliva na referendumske odločitve volivcev v primerih, kjer pripadnost politični stranki ali ideologija, na podlagi katerih bi volivci zlahka tvorili tudi svoja stališča, ne igrata pomembne vloge. Volivci v takšnih primerih za svoje odločitve potrebujejo več časa. Posledično postanejo njihove odločitve tudi bolj nepredvidljive. V kampanjah, kjer je problem volivcem dobro poznan ali kjer politične stranke zavzamejo znana stališča, so odločitve za volivce lažje in jih sprejmejo že kmalu po začetku kampanj, zato imajo slednje na referendumske odločitve volivcev manjši vpliv.

LeDuc (2002b, 727–728) razlikuje med tremi tipi referendumskih kampanj:

- **Oblikovanje mnenja**

Pri tej vrsti kampanje se od volivcev ne pričakuje, da bi imeli trdno zgrajeno mnenje o določenem problemu, ki še ni bil del političnega dnevnega reda ali javnih razprav. Z razvojem kampanje nato volivci postopoma gradijo svoja stališča z zbiranjem namigov in informacij iz različnih virov. V takšnih pogojih je zato spremenljivost mnenj volivcev zelo velika, saj njihova prepričanja o problemu še niso trdno izgrajena in se izoblikujejo med kampanjo, zaradi česar je volilna kampanja v pogledu odločitev volivcev zelo pomembna.

- **Sprememba mnenja**

Naslednja vrsta kampanje opisuje potek, ko začnejo volivci med kampanjo glede referenduma o dokaj poznanem vprašanju spreminjati svoja stališča. To se običajno zgodi v primerih, ko določene skupine uspešno vzbudijo dvome o problemu, ki je del referendumske razprave in s tem povzročijo spremembo mnenj pri že odločenih volivcih.

- **Trd boj za glasove**

Zadnja vrsta kampanje se nanaša na referendumska vprašanja, kjer so stališča volivcev trdneje oblikovana in možnosti, da bi prišlo do sprememb stališč pri volivcih, niso ravno velike. Narava problema ali okoliščine referenduma v tem primeru oddajajo močne namige, ki se nanašajo na strankarska, ideološka ali že obstoječa mnenja. Volivci sprejemajo namige iz poznanih virov in sprejmejo svoja stališča že kmalu po začetku referendumske kampanje, zato na njih volilna kampanja nima večjih učinkov. V takšnih primerih je pozornost usmerjena na neodločene volivce, pri katerih je morda še možna sprememba stališča, zlasti kadar lahko že majhen delež glasov odločilno vpliva na izide referenduma. Stranka, ki je pobudnica referenduma, se zaveda, da se lahko zanese na glasove svojih glavnih podpornikov, kot tudi pri katerih volivcih lahko z dobro izvedeno volilno kampanjo dobi dodatne glasove.

Volilna izbira na referendumih je odvisna tudi od drugih kratkoročnih političnih dejavnikov, ki presegajo problem, o katerem se glasuje. V tem obziru imajo referendumi značilnosti drugorazrednih volitev (LeDuc 2002b, 712). Franklin in drugi (1994) so mnenja, da priljubljenost ali neprijetnost vlade ponavadi ponudi boljše razlago referendumskih rezultatov, kot samo mnenje volivcev o referendumskem vprašanju. Kadar referendum predlaga vlada z visoko podporo s strani volivcev, pričakujemo, da bo vladni predlog na referendumu tudi sprejet. V nasprotnem primeru, ko vlada ne beleži visoke podpore s strani

državljanov, pričakujemo, da bodo volivci njene predloge na referendumu zavrnil (Franklin in drugi 1994, 8).

Po Franklin in drugih (1994, 8) naj bi se zvestoba določeni stranki in podpora vladi v parlamentarnih sistemih medsebojno prepletali. Zato se pogosto zgodi, da so izidi referenduma povezani s stališčem, ki ga je glede referendumskega vprašanja zavzela vlada. Vladne stranke morajo paziti, da v referendumski kampanji nastopijo enotno, kajti v nasprotnem primeru to vpliva na vladino verodostojnost. Na drugi strani so opozicijske stranke razpete med svojimi stališči glede referendumskega vprašanja nasploh in željo po tem, da ovirajo vlado.

5.3 Volilna udeležba

Eden izmed problemov pri uporabi analogije med referendumom in volitvami je tudi volilna udeležba. Butler in Ranney sta ugotovila, da je volilna udeležba na veliki večini referendumov v različnih državah v povprečju 15 % nižja od volilne udeležbe na nacionalnih volitvah (LeDuc 2002b, 715). Referendumov se v povprečju udeležuje približno tretjina volivcev. Razloge za nizko volilno udeležbo lahko iščemo med politično kulturo volivcev, njihovim zanimanjem za politiko in med njihovo različno stopnjo vpetosti v politično delovanje.

Hamon (1998, 160–161) izpostavlja tri glavne vzroke za nizko udeležbo na referendumih:

- **Nezaupanje dela javnega mnenja do pobudnika**

Analiza je pokazala, da se to dogaja zlasti v državah, v katerih referendumski pobuda prihaja iz visokega ravni, na primer od poglavarja države. »Celo kadar se poglavar države izogiba, da bi referendumu dal preveč jasno plebiscitno noto z zastavitvijo svoje odgovornosti za predlog, je vsakdo prepričan, da bo izid dobil vseobsegajoč politični pomen in da bo odkrit in množični da samo okrepil njegovo moč« (Hamon 1995, 160). Včasih se celo zgodi, da opozicijske stranke volivcem priporočajo, naj se referendumu ne udeležijo oziroma naj oddajo prazno glasovnico tudi v primeru, ko predlogu ne nasprotujejo.

- **Nepomembne in neprilne teme**

Referendumske teme oziroma vprašanja, ki bi pritegnila volivce, so z njihovega vidika pogosto nepomembne in neprilne. To se dogaja zlasti v državah, kjer pobude za referendum prihajajo od različnih manjšin, ki so ponavadi tudi skupine pritiska ali ideološke

ločine, ki v večini primerov niso pridobile dovolj parlamentarne podpore za svoj predlog. Zatorej ni nič čudnega, če je odziv ljudstva zanemarljiv.

- **Težave, značilne za nestrankska glasovanja**

Na volitvah državljani nimajo tolikšnih težav z odločanjem kot na referendumih, saj politične stranke, ki so ljudem dobro poznane, skrbijo za medijske predstavitve in soočenja kandidatov pred volitvami. V primeru referenduma je odločitev težja, saj si morajo ljudje sami ustvariti mnenje o problemu, ki je včasih za njih težko razumljiv.

5.4 Različna področja glasovanja

Po Hamonu (1998, 169–173) na referendumske odločitve vplivajo tudi različna področja, o katerih se na referendumu odloča:

- **Organizacija javnih oblasti**

Referendumsko glasovanje običajno pomeni določeno nezaupanje do javnih oblasti. Iz tega izhaja, da so ukrepi, ki poskušajo okrepiti nadzor državljanov nad njihovimi predstavniki ali javno upravo, na splošno na referendumih dobro sprejeti. Po drugi strani referendumi niso najbolj primerni za sprejemanje decentralizacijskih ukrepov, kar se da pojasniti s t.i. dvoreznostjo decentralizacijskih politik, ki po eni strani pomeni približevanje oblasti državljanov, po drugi strani pa prinaša nove upravne strukture in s tem večje javne izdatke.

- **Davčni ukrepi**

Davčni ukrepi in spremembe so posebno občutljivo področje, na katerem so odločitve volivcev bolj konservativne. Referendumi, na katerih so bile predlagane spremembe davčnega sistema, so bili slabše sprejeti kot referendumi o drugih vprašanjih. Med kampanjo volivci bolj opazijo neugodne učinke, ki bi jih imele spremembe na nekatere davkoplačevalce kot nadomestne koristi. Vendar je potrebno poudariti, da ljudje niso vedno enako nenaklonjeni javnim izdatkom, saj je referendumsko glasovanje odvisno od predmeta teh izdatkov.

- **Okolje**

V zadnjih dvajsetih letih so bila okoljska vprašanja predmet številnih referendumov po svetu. Izkazalo se je, da volivci gojijo določeno mero nezaupanja do posledic tehnološkega razvoja, saj nočejo žrtvovati okolja zahtevam gospodarstva.

- **Vprašanja, ki zadevajo manjšine**

Pogosto se zgodi, da se z namenom preprečitve ukrepov v korist kakšne manjšine razpišeta referendum ali ljudska iniciativa. Volivci velikokrat negativno sprejmejo ukrepe v korist manjšin, saj se jim zdijo preveč zavezujoči ali diskriminacijski v odnosu do večine.

6 EMPIRIČNI DEL

V tem delu bom poskušala ugotoviti, ali obstaja povezava med podporo vladi, predlagateljem referendumov ter stališčem posameznih strank glede referendumskega vprašanja in referendumsko odločitvijo volivcev. Po mnenju Franklina in drugih (1994, 8) naj bi se zvestoba določeni stranki in podpora vladi v parlamentarnih sistemih medsebojno prepletali. Zato so izidi referendumov pogosto povezani s stališčem, ki ga je glede referendumskega vprašanja zavzela vlada (Franklin in drugi 1994, 8). Stališča političnih strank glede referendumskega vprašanja naj bi namreč po mnenju Lupie (v LeDuc 2002b, 714) predstavljala enega izmed najmočnejših namigov oziroma informacij za volivce. Kadar referendum predlaga vlada z visoko podporo volivcev, pričakujemo, da bodo vladni predlogi na referendumu tudi sprejeti. V nasprotnem primeru, ko vlada ne beleži visoke podpore s strani državljanov, pa bodo volivci njene predloge na referendumu najverjetneje zavrnili (Franklin in drugi 1994, 8).

Za analizo sem si izbrala zakonodajno obdobje med leti 2004 in 2008, saj je ves čas mandata pozicija in opozicija ostali nespremenjeni. Analizirala bom vse tri referendume, ki so potekali v tem mandatu – Referendum o zakonu o RTVS, Referendum o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic ter Referendum o območjih in imenih pokrajin v Sloveniji ter statusu Mestne občine Ljubljana.

Vlado so v obdobju, ki sem ga raziskovala, sestavljale štiri stranke: SDS, NSi, SLS in DeSUS, predsednik vlade je bil Janez Janša. Vlada je imela mandat od 9. 11. 2004 do 21. 11. 2008 (Vlada RS 2012).

Podatke o podpori vladi za določeno obdobje sem dobila iz raziskav Politbarometer, ki potekajo pod vodstvom Centra za raziskovanje javnega mnenja. Raziskave potekajo »na vzorčni zasnovi s pomočjo standardiziranega vprašalnika, izvedenega s pomočjo telefonskega intervjuja. Ciljna populacija trajnega raziskovanja “odnosa slovenske javnosti do Vlade Republike Slovenije” so polnoletni državljani Republike Slovenije, ki živijo na stalnem naslovu v Sloveniji (Center za raziskovanje javnega mnenja 2012)«.

Za analizo križnih povezav, v kateri me je zanimalo, v kolikšni meri so volivci določenih strank podpirali vlado, sem prav tako uporabila podatke iz raziskav Politbarometer.

Za analizo sem si izbrala naslednji dve vprašanji, ki se pojavljata v raziskavah skozi celotno obdobje:

- Ali podpirate vlado Janeza Janše?
- Za katero stranko bi najverjetneje volili, če bi bile volitve naslednjo nedeljo?

Pri Referendumu o Zakonu o Radioteleviziji Slovenija⁴ sem dodatno uporabila še vprašanji:

- Ali podpirate vlado Janeza Janše?
- 25. septembra je potekal referendum o novem Zakonu o RTVS. Ali ste glasovali za novi zakon ali proti novemu zakonu?

6.1 Referendum o Zakonu o Radioteleviziji Slovenija

6.1.1 Splošni podatki o referendumu

Referendum o Zakonu o RTVS je bil izveden 25. septembra 2005. Referendumsko vprašanje se je glasilo: »Ali ste za to, da se uveljavi Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1), ki ga je na predlog Vlade Republike Slovenije sprejel Državni zbor Republike Slovenije 15. julija 2005?« (Državna volilna komisija 2005). Zahtevo za referendum je vložilo 31 poslancev opozicijskih strank SD in LDS.

Vladajoča koalicija se je za spremembo Zakona o RTVS odločila zaradi posodobitve ureditve položaja javne radiotelevizije, ki naj bi bila že dalj časa povsem neprimerljiva z ureditvijo v drugih državah članicah EU. Nov zakon naj bi prinesel večjo kakovost programske sheme in novost v obliki programa, namenjenega obveščanja javnosti o delovanju slovenskega parlamenta (Sršen 2009, 47). Največje spremembe je zakon prinašal na področje vodenja in upravljanja javnega zavoda RTV Slovenija. Zakon je ukinjal dva organa (Svet RTV in nadzorni odbor) in predvidel dva nova organa (Programski svet RTV Slovenije in Nadzorni svet RTV Slovenije) z bistveno drugačnimi pristojnostmi (Sršen 2009, 47). Programski svet RTV je po novem zakonu dobil pristojnosti s področja programov in bil zadolžen predvsem za zastopanje interesov uporabnikov. Nadzorni svet RTV je prevzel naloge s področja organiziranja dela, poslovanja in nadzora (Sršen 2009, 47). V najbolj spornem delu je zakon določal, da poslanci in poslanke skupaj z vlado imenujejo 21 od 29 članov programskega sveta, s čimer so si zagotovili močan posreden vpliv na programske vsebine RTV (Sršen

⁴ Pri drugih dveh primerih referendumov, ti podatki žal niso bili na voljo.

2009, 47). Zakon je določal tudi, da ima nadzorni svet vpliv na programsko in kadrovske politiko RTV, zlasti s sprejetjem statuta in s sprejemanjem poslovnih odločitev, s čimer je nedopustno združil upravljalvske in nadzorne pristojnosti. Obenem je bila sporna tudi sestava nadzornega sveta, ki so jo v večini predstavljali le direktni predstavniki vlade in parlamenta, ki jih je v veliki večini (9 od 11) prav tako imenovala politična oblast, pa tudi njegova razširitev pristojnosti (Sršen 2009, 47).

6.1.2 Stališča posameznih strank

V strankah SD in LDS, ki sta bili tudi predlagateljici referendumu, so bili mnenja, da je nov zakon o RTVS slab. Poudarjali so, da bo zakon javni RTV-servis spremenil v RTV, ki bo povsem podrejen vladi. Poleg tega so kritike zakonu izkazovali tudi številni domači in tuji medijski strokovnjaki (Pirc 2005, 24. avgust).

Največja zagovornika zakona sta bila Branko Grims in njegov pisec, minister za kulturo Vasko Simoniti, oba iz stranke SDS. Proti novemu zakonu je bilo ogromno strokovnjakov iz področja družbenih ved in kulturnikov. Do zakona je bil kritičen tudi takratni predsednik države dr. Janez Drnovšek (Sršen 2009, 49–51). Je pa zakon podprla slovenska Rimokatoliška cerkev na čelu z Alojzom Uranom, ki je med maševanjem ob Marijinem vnebovzetju navdušeno podprl vladne predloge o pluralizaciji medijev (Pirc 2005, 24. avgust).

6.1.3 Rezultati referendumu

Referendumu se je udeležilo 504.925 (30,71 %) volivcev. Veljavnih glasovnic je bilo 500.891. 50,30 % volivcev je na referendumsko vprašanje odgovorilo »za«, 48,92 % volivcev pa je odgovorilo »proti«. Večina volivcev je tako glasovala za uveljavitev Zakona o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1), ki ga je na predlog Vlade Republike Slovenije sprejel Državni zbor Republike Slovenije 15. julija 2005 (Državna volilna komisija 2005). Zakon so podprli predvsem prebivalci na podeželju, nasprotovali so mu v urbanih okoljih (Sršen 2009, 55).

6.1.4 Referendumska kampanja

V SD in LDS so organizirali kampanjo, s katero so javnosti predstavljali vsebinske razloge proti vladnemu zakonu o RTVS. Majda Potrata iz SD je dejala, da je bil zakon o RTVS sprejet brez razprave z opozicijo in civilno družbo in zato pomeni »preizkušnjo za

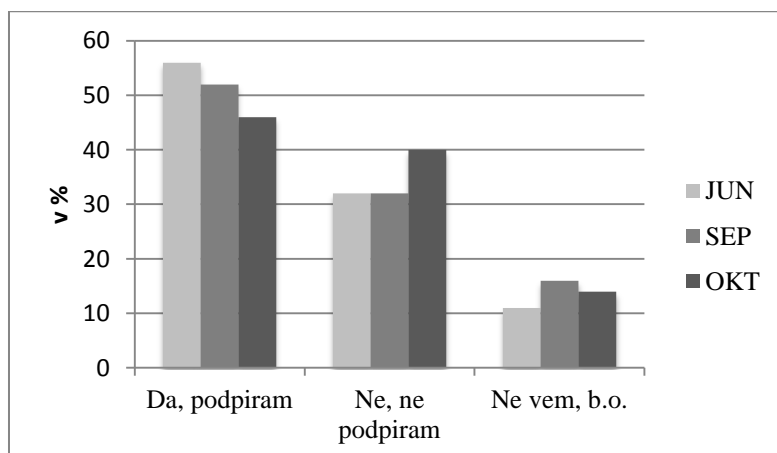
demokracijo«. Skupaj s poslancema LDS Majdo Širca in Jožetom Školčem je nato pozvala predsednika parlamenta Franceta Cukjatiya, naj za mnenje o zakonu povpraša strokovnjake iz Sveta Evrope. Podobno prošnjo so naslovili tudi na avtorja zakona Branka Grimsa, takratnega predsednika parlamentarnega odbora za kulturo, vendar se ne prvi, ne drugi na prošnjo nista odzvala (Pirc 2005, 24. avgust).

Stranke vladajoče koalicije so med drugim organizirale tiskovno konferenco z naslovom »*Poslanske skupine vladajoče koalicije za boljši program RTV Slovenija*«, na kateri so svojemu zakonu stopili v bran s trditvami, da volivcev ne zanima vodstvo RTV, ampak je v njihovem interesu samo njegovo pozitivno poslovanje in kvaliteten program, ki bi ga prinesel nov zakon. Prav tako so zagotavljali, da novi zakon RTV-ja ne bo spolitiziral. Kampanjo so nadaljevali v slogu, da zakon o RTVS ni tema, za katero bi se sklicevalo referendum in očitali opoziciji, da zapravlja davkoplačevalski denar (Pirc 2005, 24. avgust).

Koalicijske stranke so v referendumsko kampanjo vložile trikrat več sredstev kot opozicija. V strankah LDS in SD, ki sta referendum tudi zahtevali, se na kampanjo niso najbolje pripravili, saj del vodstva Socialnih demokratov, vključno s predsednikom stranke Borutom Pahorjem, ni kazal zadostnega zanimanja za spremembo zakona, vodstvo LDS pa je bilo v odstopu. Na podlagi omenjenih okoliščin je bil tako rezultat za vladajočo koalicijo zelo slab (Kunič 2006, 18–19).

6.1.5 Podpora vladi pred referendumom

Graf 6.1: Podpora vladi leta 2005

Vir: Toš in skupina (2005a).

Vlado je po raziskavi Politbarometer PB9/05, Slovenija: September 2005 (Toš in skupina 2005a) v septembru pred Referendumom o Zakonu o RTVS podpiralo 52 % anketiranih. Nepodpore ji je izražalo 32 % anketiranih (glej graf 6.1). Vlado so močno podpirali preferenti SDS in NSi, po strukturnih značilnostih pa gospodinje, upokoјenci ter starejši od 61 let (Toš in skupina 2005a, 10).

Tabela 6.1: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah septembra 2005

PODPORA VLADI?	da, podpiram	ne, ne podpiram	ne vem, b.o.	Skupaj	N=
VOLIL BI...					
DeSUS	71.4	28.6	0	100	7
LDS	29.1	69.8	1.2	100	86
NSi	92.3	0	7.7	100	13
SDS	92.8	3.6	3.6	100	166
SLS	70	20	10	100	10
SNS	33.3	60	6.7	100	15
ZLSD - SD	22.6	62.3	15.1	100	53
drugo stranko	25	75	0	100	12
Skupaj	61.6	33.4	5	100	362

Vir: lastna izdelava

Opazimo, da so vlado močno podpirali prav volivci vladnih strank. Najvišjo podporo so ji izrekli volivci strank SDS in NSi. Z malo nižjim odstotkom jim sledijo volivci strank DeSUS

in SLS. Pri volivcih strank, ki so bile tedaj v opoziciji, opazimo ravno nasprotno. Nepodpora vladi je bila najvišja med volivci stranke LDS, sledili so jim volivci stranke ZLSD in SNS. Prav tako so nepodporo vladi izkazali volivci, ki so izbrali katero drugo stranko (glej tabelo 6.1).

6.1.6 Podpora vladi po referendumu

Oktobra, mesec dni po referendumu je vlado Janeza Janše podpiralo 46 % anketiranih, kar je manj kot septembra (52 %) in junija (56 %) (glej graf 6.1).

Po strukturnih značilnostih so podporo vladi močnejše kot v povprečju izražali anketiranci iz najstarejše starostne skupine (61 let in več), upokojenci, anketiranci s podeželja, poklicno izobraženi ter verni. Še posebej so izstopali preferenti strank SLS, NSi in SDS (Toš in skupina 2005b, 10).

Tabela 6.2: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah oktobra 2005

PODPORA VLADI?	da, podpiram	ne, ne podpiram	ne vem, b.o.	Skupaj	N=
VOLIL BI...					
DeSUS	37.5	37.5	25	100	8
LDS	20	73.3	6.7	100	90
NSi	90.9	9.1	0	100	11
SDS	93.2	2.5	4.3	100	162
SLS	100	0	0	100	9
SNS	40.9	50	9.1	100	22
ZLSD – SD	22.4	70.7	6.9	100	58
drugo stranko	28.6	42.9	28.6	100	7
Skupaj	58.6	35.1	6.3	100	367

Vir: lastna izdelava

Potencialni volivci vladnih strank SDS, NSi in SLS so vlado še vedno močno podpirali. Medtem pa je podpora volivcev DeSUS upadla. Nepodpora vladi volivcev opozicijskih strank LDS in ZLSD je še narasla. Pri volivcih SNS in drugih strank pa se je nepodpora vladi zmanjšala (glej tabelo 6.2).

Tabela 6.3: Povezava med podporo vladi in glasovanjem na referendumu o Zakonu o RTVS

PODPORA VLADI	da, podpiram	ne, ne podpiram	Skupaj	N=
GLASOVANJE NA REFERENDUMU O RTV				
za	90.4	9.6	100	157
proti	15.1	84.9	100	166
Skupaj	51.7	48.3	100	323

Vir: lastna izdelava

Zgornja tabela prikazuje, da so novi zakon o RTVS na referendumu večinsko podprli tisti, ki so izkazovali podporo vladi. Proti zakonu pa so v večini bili tisti, ki vlade niso podpirali (glej tabelo 6.3).

6.2 Referendum o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic

6.2.1 Splošni podatki o referendumu

Referendum o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic je potekal 11. novembra 2007. Referendumsko vprašanje se je glasilo: »Ali ste za to, da se uveljavi Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic (ZLPZ-1A), ki ga je sprejel Državni zbor Republike Slovenije na seji dne 11. septembra 2007« (Državna volilna komisija 2007)?

Zahtevo za referendum je vložil Državni svet. Koalicijske stranke NSi, DeSUS, SLS in SDS so zakon podprle, opozicijske stranke SD, LDS in SNS pa so bile proti zakonu. Državni svet je zahtevo za referendum vložil, ker je bil mnenja, da bi bila uveljavitev novele o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic, s katero bi se iz zakona črtala privatizacija fizičnih oseb Zavarovalnice Triglav, nesprejemljiva (RTV SLO 2007a, 27. oktober).

Zavarovalnice so bile v sistemu samoupravnega socializma vzajemne, kar je pomenilo, da so bile dejansko lastnina zavarovancev, ki so bile pravne in fizične osebe (Kovač 2007). Tekom procesa lastninske privatizacije s certifikati se zavarovalnice in banke niso privatizirale tako kot druga družbena podjetja. Že leta 2000 je vlada premiera Janeza Drnovška poskušala urediti to področje z Zakonom o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic, ki pa ga je Ustavno sodišče RS razveljavilo (Urad Vlade RS za komuniciranje, 2007). Zato je leta 2002 sledil nov zakon, ki je določal, da je potrebno merila po katerih bodo fizične osebe upravičene

do delnic zavarovalnice urediti s posebnim zakonom. Med tem časom pa je bila za skrbnika delnic določena Kapitalska družba, vendar brez pravice, ki bi jim omogočala razpolaganje z njimi. Kasneje se je zapletlo pri sprejemu posebnega zakona, saj ga vlada pod vodstvom Toneta Ropa, v zakonsko predvidenem roku enega leta ni uspela sprejeti. Glavni problem je predstavljalo pomanjkanje verodostojnih podatkov za pravično dodelitev upravičenj posameznim fizičnim osebam, saj bi tako množično uresničevanje upravičenj povzročilo nesorazmerno visoke stroške (Urad Vlade RS za komuniciranje, 2007). Reševanja problema se je ponovno lotila vlada Janeza Janša, ki je sprejela novela zakona, o kateri se je nato odločalo na referendumu 11. novembra 2007. Vlada je poudarjala, da bi sprejem zakona na referendumu omogočil, da bi 35,25 % delež Zavarovalnice Triglav trajno ostal pri Kapitalski družbi, vsi dohodki iz tega kapitala, pa bi se neposredno usmerili v pokojninsko blagajno, kar bi zagotavljalo stabilnejši sistem izplačevanja pokojnin in invalidskih zavarovanj (Urad Vlade RS za komuniciranje, 2007).

6.2.2 Stališča posameznih strank

Vodja poslanske skupine NSi Ciril Testen je dejal, da bi spremenjen zakon ponujal dobre rešitve v smislu javnega interesa, saj naj bi pokrival pokojninsko blagajno in izvajal manjši pritisk na prispevno stopnjo. Franc Žnidaršič iz stranke DeSUS pa je povedal, da se z zakonom strinjajo, saj stranka v zakonu vidi večjo možnost, da bi nekdanji lastniki do svojega lastništva tudi prišli (RTV SLO 2007b, 30. oktober). Jakob Presečnik iz SLS je kljub temu, da je stranka podprla zakon povedal, da je za referendum škoda časa in moči, saj državljani ne bodo odločali o vsebini samega zakona, vendar pa naj bi bili nekateri razlogi za zakon tehtni. Stališče SDS je izrazil Srečko Hvauc, ki je povedal, da je Zakon o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic dober, saj naj bi zagotavljal tudi nadzor nad porabo sredstev, pridobljenih s prenosom lastništva, saj je bila Kapitalska družba prisiljena sredstva nameniti pokojninski blagajni (RTV SLO 2007b, 30. oktober).

V LDS so zakon zavračali, saj naj ne bi zaupali Kapitalski družbi, ki je bila po njihovem mnenju preveč vpeta v politične silnice in ni bila nikoli samostojna pri odločanju. Zakonu so nasprotovali tudi v Zares. Stranka SD je volivce pozvala, naj na referendumu glasujejo proti, saj »dokler stroka in politika ne najdeti optimalne rešitve za razdelitev premoženja zavarovalnice, vlada prek svojih paradržavnih skladov ne sme prosto razpolagati z njim (RTV SLO 2007b, 30. oktober)«. Prav tako so referendum obžalovali tudi v SNS, saj ni bilo prav,

da se 35 % delež Zavarovalnice Triglav prenaša na Kapitalsko družbo (RTV SLO 2007b, 30. oktober).

6.2.3 Rezultati referendumu

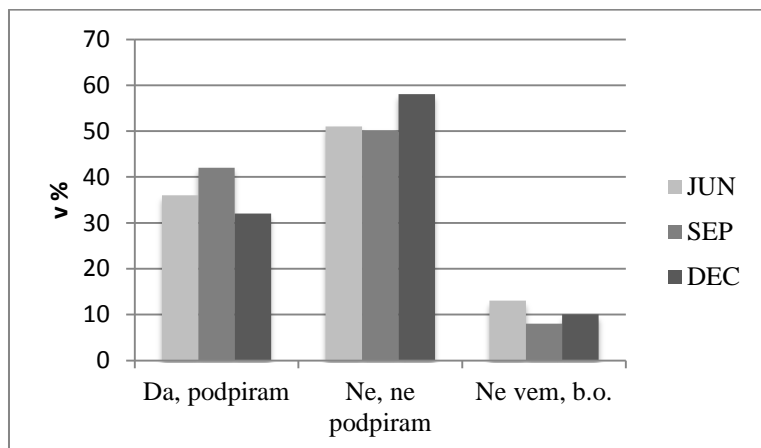
Referendum je potekal vzporedno z volitvami za predsednika države, zato je bila volilna udeležba visoka, glasovalo je kar 997.285 (57,98 %) volivcev. Veljavnih glasovnic je bilo 947.868. 28,88 % je na referendumsko vprašanje odgovorilo »za«, 71,12 % volivcev pa je na referendumsko vprašanje odgovorilo »proti«. Večina volivcev je tako glasovala proti uveljavitvi Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic (ZLPZ-1A), ki ga je sprejel Državni zbor Republike Slovenije na seji dne 11. septembra 2007 (Državna volilna komisija 2007).

6.2.4 Referendumska kampanja

Državni svet je kot predlagatelj referendumu za namene referendumske kampanje, kot običajno prošnjo za dodelitev sredstev za izvedbo kampanje naslovil na ministrstvo za finance, ker ima sam samo javna sredstva, ki jih ne sme uporabiti. Vlada je prošnjo zavrnila in tako državni svet za informiranje in obveščanje ljudi ni imel nobenih sredstev. Proračunska sredstva je vlada uporabila za lastno kampanjo v prid sprejetemu zakonu, kljub temu, da sama ni bila predlagateljica referendumu. Izdali so 723 tisoč zloženek z argumenti v prid glasovanju "za" zakon, ki so jih poštarji pet dni pred referendumom raznesli po hišah, kar je vlado stalo 70.367 evrov (Petrovič 2007, 15. november).

6.2.5 Podpora vladi pred referendumom

Graf 6.2: Podpora vladi leta 2007

Vir: Toš in skupina (2007a).

Vlado je po raziskavi Politbarometer PB9/07, Slovenija: September 2007 mesec in pol pred Referendumom o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic podpiralo 42 % anketiranih. V primerjavi z junijem (36 %) je delež podpore narastel (glej graf 6.2).

Nepodpore vladi je izražalo 50 % anketiranih. Med njimi so močno izstopali višje in visoko izobraženi, dijaki in študentje, prebivalci Ljubljane in Maribora, preferenti LDS in SD ter ostri kritiki tedanjih družbenih razmer. Večinsko podporo vladi pa so tako kot pri prejšnjem primeru izrekli preferenti NSi in SDS, predstavniki najstarejše starostne skupine, upokojenci in brezposelni. Poleg slednjih pa še tisti, ki so na indeksu kritičnosti izražali visoko zadovoljstvo z razmerami v družbi ter tisti, ki so podpirali kandidaturo Lojzeta Peterleta za predsednika države (Toš in skupina 2007a, 20).

Tabela 6.3: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah septembra 2007

PODPORA VLADI?	da, podpiram	ne, ne podpiram	ne vem, b.o.	Skupaj	N=
VOLIL BI...					
DeSUS	11.1	77.8	11.1	100	9
LDS	26.8	73.2	0	100	56
NSi	92.5	5	2.5	100	40
SDS	81.7	16.5	1.7	100	115
SLS	72	24	4	100	25
SNS	25	75	0	100	28
SD	12.7	85.1	2.2	100	134
ZARES	0	100	0	100	16
drugo stranko	38.5	61.5	0	100	13
Skupaj	44.5	53.7	1.8	100	436

Vir: lastna izdelava

Tudi v tem referendumskem obdobju opazimo podoben vzorec kot leta 2005. Potencialni volivci vladnih strank SDS, NSi in SLS so še vedno močno podpirali vlado, čeprav je bilo pri volivcih SDS opaziti manjši upad. Zaznati je bilo tudi močan upad podpore med volivci DeSUS. Nepodpora vladi je bila med potencialnimi volivci opozicijskih strank Zares, LDS in SD ponovno velika, prav tako med volivci drugih strank (glej tabelo 6.3).

6.2.6 Podpora vladi po referendumu

Vlado je decembra 2007, mesec dni po Referendumu o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic podpiralo samo še 32 % vprašanih, kar je 10 % manj kot pred referendumom. Nepodporo vladi je izražalo kar 58 % anketiranih (glej graf 6.2).

V obdobju junij – december 2007 je nepodpora vladi Janeza Janše presegla podporo. Med nepodporniki so se po strukturnih značilnostih ponovno znašli višje in visoko izobraženi, dijaki in študentje, prebivalci mest Ljubljane in Maribora ter tisti s področja Podravja, Zasavja ter Spodnjega Posavja, neverni, zaposleni v negospodarstvu ter preferenti LDS, SD in Zares. Podporo vladi pa so tudi tokrat izražali najstarejši anketiranci (61 let in več), verni, preferenti SDS in NSi ter tisti, ki so izražali podporo tedanjim družbenim razmeram (Toš in skupina 2007b, 24).

Toš in skupina (2007b, 24) je na podlagi izsledkov raziskave ugotovila, da podpora vladi Janeza Janše ni bila zgolj nazorsko in politično utemeljena, temveč tudi socialno in strukturno. Visoko podporo vladi v prvem letu njenega mandata, je v prvem polletju 2005 nadomestil izjemno neugoden položaj, ki se je kazal v do tedaj najnižji podpori vladi nasploh. Še posebej pa se je to kazalo pri skupini anketiranih starih od 46 do 60 let, višje in visoko izobraženih, zaposlenih v negospodarstvu, dijakih in študentih, brezposelnih, prebivalcih Ljubljane, Maribora, Zasavja, ipd.

Tabela 6.4: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah decembra 2007

PODPORA VLADI?	da, podpiram	ne, ne podpiram	ne vem, b.o.	Skupaj	N=
VOLIL BI...					
DeSUS	60	30	10	100	10
LDS	12.9	87.1	0	100	31
NSi	78.9	21.1	0	100	19
SDS	80.6	16.7	2.8	100	108
SLS	61.9	28.6	9.5	100	21
SNS	23.3	73.3	3.3	100	30
SD	6.8	90.7	2.5	100	161
ZARES	10.7	88	1.3	100	75
drugo stranko	60	40	0	100	5
Skupaj	33.5	63.9	2.6	100	460

Vir: lastna izdelava

Podobno kot v prejšnjih primerih se tudi tukaj rezultati med stranko, ki bi jo anketiranci volili in podporo vladi bistveno ne razlikujejo od prejšnjih vzorcev, vendar je vseeno opaziti nižjo podporo vladi, tudi pri potencialnih volivcih vladnih strank SDS, NSi, in SLS. Izjema so volivci drugih strank, kjer se je nepodpora prevesila v podporo. Pri volivcih opozicijskih strank se je nepodpora povečala pri volivcih LDS in SD. Pri volivcih SNS in Zares pa ni prišlo do večjih odklonov v primerjavi z mesecem pred referendumom (glej tabelo 6.4).

6.3 Referendum o območjih in imenih pokrajin v Sloveniji ter statusu Mestne občine Ljubljana

6.3.1 Splošni podatki o referendumu

Posvetovalni referendum o območjih in imenih pokrajin v Sloveniji ter statusu Mestne občine Ljubljana je potekal 22. junija 2008. Referendumskih vprašanj je bilo več, in sicer so se razlikovala glede na referendumska območja, saj je v osnovi šlo za trinajst lokalnih referendumov. Volivci so odločali o ustanovitvi pokrajine na njihovem območju, v petih referendumskih območjih pa so se morali izreči še o dveh možnih imenih pokrajine (Zorko 2008). Predlog za referendum je podprlo 44 poslancev iz koalicijskih strank SDS, NSi in SLS, v DeSUS pa so bila mnenja poslancev o referendumu zelo deljena (RTV SLO 2008).

Junija 2006 so bile sprejete ustavne spremembe, s katerimi so poslanci zagotovili ustrezno ustavno podlago za uvedbo pokrajin, za kar je bila v parlamentu dosežena zavidljivo visoka stopnja soglasja političnih strank. Kasneje se je zapletlo pri skoraj vseh izvedbenih vprašanjih (Vlaj 2008). Koalicijske stranke SDS, NSi in SLS so predlagale ustanovitev 13 pokrajin – 12 plus Ljubljana. Glavno mesto Ljubljana bi tako po vzgledu podobnih ureditev v EU dobilo status samostojne pokrajine z vsemi pokrajinskimi pristojnostmi (Služba vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko 2008a).

Vlada je tako povsem prezrla predloge stroke, ki je na podlagi mnogih utemeljenih razlogov že dolgo časa predlagala ustanovitev največ šest do osem pokrajin, saj se je zavzemala za model velikih pokrajin (Vlaj 2008). Če bi bilo pokrajin samo 8 bi bile po mnenju Janeza Šmidovnika le-te močnejše. Dodal je tudi, da »če se od pokrajin pričakuje, da bodo nosilec regionalnega razvoja, potem je seveda jasno, da bi bilo osem pokrajin v gospodarskem, finančnem, personalnem, skratka v vsakršnem smislu močnejših. Bile bi dvakrat močnejše, dvakrat sposobnejše in tudi dvakrat cenejše« (Trampuš 2008).

Vlada RS je na svoji redni seji 10. 7. 2008 določila besedilo predloga zakona o ustanovitvi pokrajin, besedilo predloga zakona o prenosu nalog v pristojnost pokrajin in besedilo predloga zakona o financiranju pokrajin ter ga predložila Državnemu zboru RS v obravnavo (Služba vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko 2008b).

Ker koalicijske stranke v parlamentu niso dobile zadostne podpore, so se odločile, da bodo odločitev prenesle na volivce, saj bi na podlagi izida referendumu oblikovali pokrajinski zemljevid, ki bi bil po volji ljudi. Menili so, da bi na podlagi ugodnega izida referendumu tudi v državnem zboru lažje dobili podporo dveh tretjin navzočih poslancev, ki je potrebna za sprejem pokrajinske zakonodaje (Zorko 2008).

6.3.2 Stališča posameznih strank

SDS, NSi in SLS so med glavnimi razlogi za ustanovitev pokrajin navajale visoke razlike med posameznimi področji v državi, ki naj bi jih preprečila uvedba pokrajin, kot edini učinkoviti odgovor za preprečevanje teh razlik (RTV SLO 2008, 19. maj). Naslednji največkrat uporabljeni argument je bila tudi primerjava z ostalimi evropskimi državami, saj naj ne bi nobena imela samo dveh ravni oblasti. Prav tako pa naj bi pokrajine prinašale tudi večjo učinkovitost na nižjih ravneh oblasti (SDS 2008, 2. junij).

Opozicijske stranke LDS, Zares, SD, Lipa in SNS so referendumu nasprotovale in se glasovanja o referendumu niso udeležile, saj pri odločanju o takšnem referendumu niso želele sodelovati, kajti zgolj nasprotovanje po njihovem mnenju ne bi zadostovalo (Dnevnik 2008, 19. maj).

V imenu stranke SD je poslanec Bojan Kontič povedal, da referendum ne bo ponudil odgovorov na osnovna vprašanja, ali si volivci pokrajine sploh želijo, koliko naj jih bo, kakšno naj bo njihovo financiranje in kje bodo imele sedeže. Zaradi vsega tega naj bi referendum ne nudil enoznačnega odgovora, ki bi bil v pomoč zakonodajalcem pri pripravi zakonodaje. V stranki LDS so bili podobnega mnenja, saj naj bi bil pokrajinski referendum po besedah poslanca Milana Petka nesmiseln. Prav tako pa tudi v stranki Zares ni manjkalo kritik na račun referendumu, še toliko bolj pa na račun referendumske kampanje vladnih strank, ki naj bi bila nepregledna in zavajajoča, saj naj bi vlada močno manipulirala pri navajanju argumentov, je dejala poslanka Cveta Zalokar Oražen (Delo 2008, 10. junij).

6.3.3 Rezultati referenduma

Referenduma se je udeležilo 185.830 (10.98 %) volivcev, kar je predstavljalo najnižjo udeležbo med vsemi referendumi, ki so bili izvedeni do sedaj (Državna volilna komisija 2008). Volivci so se v prid pokrajinam izrekli v 11 območjih, z 61,60 % so bili proti samo volivci, ki so odločali o osrednjeslovenski pokrajini in s 50.98 % so bili proti tisti, ki so odločali o južnoprimorski pokrajini.

6.3.4 Referendumska kampanja

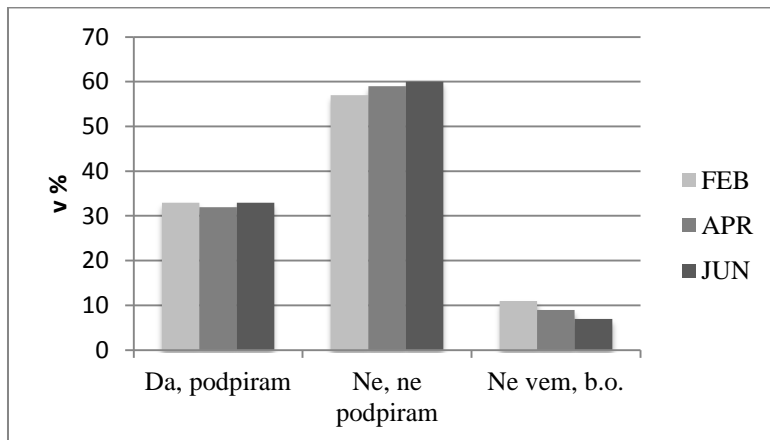
Koaliicijske stranke SDS, SLS in NSi so se odločile za referendumsko kampanjo z namenom, da bi volivcem predstavile prednosti pokrajin in kaj bi pokrajinska raven prinesla. V vladnih strankah so se dogovorili o skupnem vsebinskem nastopu, uradno pa je vsaka stranka vodila svojo kampanjo. Želeli so si sodelovanja tudi poslancev stranke DeSUS, vendar so bila mnenja slednjih glede referenduma zelo deljena (TV Slovenija 2008).

Opozicijske stranke referendumske kampanje niso imele, saj niso želele sodelovati in zanjo nameniti denarja. Glede aktualnih vprašanj so se odzivali sproti preko različnih medijev. So pa opozarjali na zavajajočo kampanjo koalicijskih strank (Delo 2008, 10. junij). Še zlasti je bilo govora o ogromnih stroških na račun davkoplačevalcev, ki jih je pomenila izvedba referenduma, saj zaradi svoje posvetovalne narave ta ni prinašal nikakršnih zavezujočih odločitev (Zares 2008, 17. junij).

S strani opozicije so se pojavljali tudi očitki, da vlada izkorišča referendum za predvolilne namene, kar pa je minister za lokalno samoupravo in regionalno politiko dr. Ivan Žagar ostro zavrnil in poudaril, da je vlada že v začetku leta 2005 začela s predstavljanjem argumentov v prid decentralizacije države (Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko 2008c). Za opozicijo so kamen spotike predstavljale zloženke vlade Slovenija včeraj, danes, jutri, saj so bili prepričani, da ni bilo naključje, da se zloženke ujemajo s celostno grafično podobo SDS ter da so se pojavile v širšem predvolilnem času in promovirale uspehe tedanje vlade (Škrinjar 2008, 13. julij).

6.3.5 Podpora vladi pred referendumom

Graf 6.3: Podpora vladi leta 2008

Vir: Toš in skupina (2008).

Vlado je po raziskavi Politbarometer PB6/08, Slovenija: September 2008 le nekaj dni pred referendumom o pokrajinah podpiralo 33 % anketiranih, nepodpore ji je izrazilo 60 % anketiranih (glej graf 6.3).

Podpora vladi je bila tako med vsemi doslej analiziranimi obdobji v času referendumov, pred referendumom o pokrajinah med najnižjimi. Podpore vladi so večinsko izrekli preferenti SDS, NSi ter SLS. Pri vseh ostalih preferentih pa vlada ni dosegla visoke podpore. Najbolj kritični do vlade so bili preferenti Zares, ki so jim sledili preferenti SD, LDS, DeSUS in SNS. Po deleži nepodpore pa so močno izstopali še levo opredeljeni, višje in visoko izobraženi, skupina od 46 do 60 let, samozaposleni, zaposleni v negospodarstvu, brezposelni ter prebivalci Ljubljane in Maribora (Toš in skupina 2008, 14).

Tabela 6.5: Primerjava med podporo vladi in stranko, ki bi jo volili na volitvah junija 2008

PODPORA VLADI?	da, podpiram	ne, ne podpiram	ne vem, b.o.	Skupaj	N=
VOLIL BI...					
DeSUS	20	64	16	100	25
LDS	14.3	85.7	0	100	28
NSi	85.7	14.3	0	100	14
SDS	89.6	7.3	3.1	100	96
SLS	40	60	0	100	5
SNS	28.6	60.7	10.7	100	28
SD (ZLSD)	11	87.5	1.5	100	136
ZARES	2.4	97.6	0	100	41
drugo stranko	0	100	0	100	3
LIPA	16.7	83.3	0	100	6
Skupaj	35.1	61.8	3.1	100	382

Vir: lastna izdelava

Tudi tabela 6.5 dokazuje, da so vlado proti koncu mandata podpirali samo še volivci SDS in NSi. Volivci ostalih strank so vladi izkazovali visoko nepodporo (glej tabelo 6.5).

6.3.6 Podpora vladi po referendumu

Glede na to, da so septembra 2008 potekale državnozborske volitve, so v raziskavi respondente vprašali tudi »Ali bi bilo za Slovenijo koristno, da Janševa vlada v sedanji sestavi dobi mandat še za naslednja štiri leta?« Odgovori vladi niso bili naklonjeni, saj je 61 % respondentov presodilo, da to za državo ne bi bilo koristno. Tako so presodili predvsem levo samoopredeljeni, preferenti ZARES, SD, LDS, DeSUS, SNS in strankarsko neopredeljeni. Po strukturnih značilnostih pa višje in visoko izobraženi, samozaposleni, študentje in dijaki, prebivalci večjih mest ter Ljubljane in Maribora (Toš in skupina 2008).

7 SKLEPNE UGOTOVITVE

Tabela 7.1: Pregled ugotovitev

	REFERENDUM O RTVS	REFERENDUM O ZAVAROVALNICAH	REFERENDUM O POKRAJINAH
LETO	september 2005	oktober 2007	junij 2008
PREDLAGATELJ	SD, LDS	Državni svet	SDS, SLS, NSi
ZA	SDS, NSi, SLS, DeSUS, SNS	SDS, SLS, NSi, DeSUS	SDS, SLS, NSi
PROTI	SD, LDS	LDS, SD, SNS	LDS, Zares, SD, Lipa, SNS
REZULTAT	50,30 % za	71,12 % proti	11 območji za, 2 proti
PODPORA VLADI PRED REFERENDUMOM	52 %	42 %	33 %
PODPORA VLADI PO REFERENDUMU	46 %	32 %	Premajhna za vnovično izvolitev ⁵
VOLILNA UDELEŽBA	30,71 %	57,98 %	10,98 %

Vir: lastna izdelava

Cilj moje diplomske naloge je bil ugotoviti, ali obstaja povezava med dolgoročnim volilnim dejavnikom, kot je strankarska identifikacija, in kratkoročni dejavnikom, kot je podpora vladi, pri referendumskem odločanju volivcev. Pri volilni izbiri volivcev naj bi po mnenju Campbella in drugih (v Weinschenk 2010, 475) strankarska identifikacija igrala pomembno vlogo. Podobno naj bi bilo pri referendumskem vedenju, kjer LeDuc (2002b, 714) razlaga, da stališče, ki ga imajo politične stranke o nekem problemu že pred referendumom ali pa ga izoblikujejo med referendumsko kampanjo, predstavlja enega izmed najmočnejših namigov oziroma informacij za volivce. Pomemben dejavnik pri referendumskem odločanju volivcev je tudi podpora vladi, saj lahko po mnenju Franklina in drugih (1994) priljubljenost ali nepriljubljenost vlade ponudi boljše razlago referendumskih rezultatov kot pa samo mnenje volivcev o referendumskem vprašanju nasploh.

Moja hipoteza se je glasila:

⁵ 21. 9. 2008 so potekale državnozbornske volitve, na katerih je največ glasov dobila stranka SD, mandat za sestavo vlade pa je dobil Borut Pahor.

Od trenutne podpore vladi in stališča posameznih političnih strank glede referendumskega vprašanja je odvisna tudi referendumska odločitev volivcev.

V analizi treh referendumov, ki so potekali v različnih obdobjih mandata vlade Janeza Janše v obdobju 2004 – 2008, je bil prepoznan vzorec, ki kaže, da podpora vladi vpliva na izide referendumov. V primeru, ko so imele vladne stranke večjo stopnjo podpore volivcev, so slednji na referendumu tudi glasovali njej v prid. Ko je vlada imela nižjo stopnjo podpore volivcev, so ti njen predlog zavrnil. Na podlagi tega lahko tako v primerih Referenduma o Zakonu o RTVS in Referenduma o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic prvi del hipoteze potrdim.

V primeru Referenduma o območjih in imenih pokrajin v Sloveniji ter statusu Mestne občine Ljubljana se je zgodilo ravno obratno, saj so volivci potrdili vladne predloge kljub temu, da je bila podpora vladi med najnižjimi do takrat. Iz tega sklepam, da so takrat volivci nepodporo vladi namesto z rezultatom referenduma, izkazali z volilno udeležbo, ki je bila najnižja do sedaj. Po Hamonu (1998, 160–161) je eden od glavnih vzrokov nizke volilne udeležbe nezaupanje volivcev do pobudnika, ki je bila v tem primeru Vlada RS. Kljub za vlado ugodnemu izidu referenduma, ki se ne sklada z mojo hipotezo (vlada je namreč v času referenduma imela zelo nizko podporo, dva meseca kasneje pa na državnozborskih volitvah ni dobila vnovične podpore), lahko vseeno sklenem, da se je tokrat namesto na rezultatu nepodpora vladi pokazala v izredno nizki volilni udeležbi in s tem svojo hipotezo delno potrdim.

Medtem drugega dela svoje hipoteze, da stališča posameznih strank glede referendumskega vprašanja vplivajo na referendumske odločitve volivcev, ne morem potrditi, saj v primeru dveh referendumov ni bilo zadostnih podatkov, ki bi mi pomagali preveriti hipotezo. Kljub temu sem na osnovi preučevanega opazila tendenco, ki nakazuje na to, da volivci, ki izkazujejo podporo določeni politični stranki, na referendumu glasujejo tako, kot so jih med referendumsko kampanjo pozvale politične stranke.

8 LITERATURA

Box-Steffensmeier, Janet M. in David Kimball. 1999. *The Timing of Voting Decisions in Presedential Campaigns*. Dostopno prek:<http://polisci.osu.edu/faculty/jbox/Papers/mpsapaper.pdf> (28. avgust 2012).

Dalton, Russel J. 2010. Ideology, Partisanship and Democratic Development. V *Comparing Democracies 3: elections and voting in the 21st century*, ur. Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi in Pippa Norris, 143-164. Los Angeles [etc.]: Sage.

Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.

Delo. 2008. Opozicija o nesmiselnosti pokrajinskega referendumu, 10. junij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/opozicija-o-nesmiselnosti-pokrajinskega-referenduma.html> (14. avgust 2012).

Državna volilna komisija. 2005. *Poročilo o izidu glasovanja in o izidu naknadnega zakonodajnega referendumu o zakonu o Radioteleviziji Slovenija, ki je bil 25. septembra 2005*. Dostopno prek: http://www.dvk.gov.si/REFERENDUM_2005RTV/index.html (10. avgust 2012).

--- 2007. *Poročilo o izidu glasovanja in o izidu zakonodajnega referendumu o zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic, ki je bil novembra 2007*. Dostopno prek: <http://www.dvk.gov.si/REF2007ZAV/porociloR.pdf> (10. avgust 2012).

--- 2008. *Posvetovalni referendum – pokrajine 22. Junij 2008*. Dostopno prek: <http://www.dvk-rs.si/index.php/si/arhiv-referendumi/posvetovalni-referendum-pokrajine> (14. avgust 2012).

Dnevnik. 2008. Državni zbor se je odločil za posvetovalni referendum o pokrajinah, 19. maj. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/320373> (10. avgust 2012).

Center za raziskovanje javnega mnenja. 2012. *Projekt Politbarometer*. Dostopno prek: <http://www.cjm.si/?q=PolitBarometer> (10. avgust 2012).

Franklin, Mark N., Cees van der Eijk in Michael Marsh. 1994. *Referendum outcomes and trust in government: public support for Europe in the wake of Maastricht*. Dostopno prek: www.tcd.ie/Political_Science/docs/mm_endn_trust_in_govt.doc (14. avgust 2012).

Grad, Franc, Drago Zajc in Igor Kaučič. 1990. *Referendum in sprejemanje nove slovenske ustave*. Ljubljana: Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Hug, Simon. 2008. Some thoughts about referendums, representative democracy, and separation of powers. *Constitutional Political Economy* 20 (3–4): 251–266.

Kaučič, Igor in Franc Grad. 2008. *Ustavna ureditev Slovenije*. Ljubljana: GV Založba.

Kovač, Bogomir. 2007. Neznosna lahkotnost argumentov. *Mladina* (44). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/95524/neznosna-lahkotnost-argumentov/> (20. avgust 2012).

Krašovec, Alenka. 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kristan, Ivan. 2002. *Večina in prag udeležbe na referendumu*. Dostopno prek: http://www.ds-rs.si/2MO/dejavnost/posveti/besedila_pos/pos11-3-02_Kristan.htm (20. avgust 2012).

Kunič, Jožef. 2006. Upam in se bojim. V *Medijski mrk: o referendumu o Zakonu o Radioteleviziji Slovenija*, ur. Božidar Flajšman, 18–19. Ljubljana: Liberalna akademija.

LeDuc Lawrence. 2002a. Referendums and Initiatives: The Politics of Direct Democracy. V *Comparing Democracies* 2 ur. Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi in Pippa Norris, 70–87. SAGE Publications.

--- 2002b. Opinion change and voting behaviour in referendums. *European journal of political research* (41): 711–732.

Miller, E. Warren in J. Merrill Shanks. 1996. *The New American Voter*. Cambridge, London: Harvard University Press.

Petrovič, Peter. 2007. Denar za »za«. *Mladina* (45). Dostopno prek: http://www.mladina.si/91211/uvo-manipulator--peter_petrovcic/?utm_source=tednik%2F200745%2Fclanek%2Fuvo-manipulator--peter_petrovcic%2F&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink (14. avgust 2012).

Pirc, Vanja. 2005. Kampanja pred referendumom o zakonu o RTV Slovenija se je začela. *Mladina* (34). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/94720/razkrite-strategije/> (14. avgust 2012).

RTV Slovenija. 2007a. *Objavljen odlok za referendum*. 27. oktober. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/slovenija/objavljen-odlok-za-referendum/78360> (13. avgust 2012).

--- 2007b. *Lastninjenje Triglava deli poslance*. 30. oktober. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/slovenija/lastninjenje-triglava-deli-poslance/78493> (12. avgust 2012).

--- 2008. *Potrdili referendum o pokrajinah*. 19. maj. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/slovenija/potrdili-referendum-o-pokrajinah/88035> (13. avgust 2012).

Sruk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Obzorja.

Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko. 2008a. *Informativno gradivo o pokrajinah*. Dostopno prek: http://www.arhiv.svlr.gov.si/fileadmin/svl srp.gov.si/pageuploads/lok-sam05/pokrajine/pokr-2007/Pokrajine__gradivo_koncno.pdf (16. avgust 2012).

--- 2008b. *Ustanavljanje pokrajin*. Dostopno prek: http://www.arhiv.svlr.gov.si/si/delovna_p odrocja/podrocje_lokalne_samouprave/pokrajine/ustustanavlja_pokrajin/ (16. avgust 2012).

--- 2008c. *Odziv ministra za lokalno samoupravo in regionalno politiko dr. Ivana Žagarja na današnje očitke poslanca LDS Jožefa Školča o referendumski kampanji za referendum o pokrajinah*. Dostopno prek: http://www.arhiv.svlr.gov.si/fileadmin/svl srp.gov.si/pageuploads /lok-sam05/pokrajine/pokr-2007/16062008_Odziv_na_Skolca.pdf (16. avgust 2012).

Smith, Gordon. 1976. The functional properties of the referendum. *European Journal of Political Research* 4 (1): 1-23. Dostopno prek: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-6765.1976.tb00787.x/abstract> (19. avgust 2012).

Sršen, Laura. 2009. *Zakonodajni referendum v RS in nekaterih izbranih državah EU*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Škrinjar, Klara. 2008. Propaganda stranke na stroške davkoplačevalcev. *Delo*, 13. junij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/61858> (19. avgust 2012).

Toš, Niko, Slavko Kurdija, Matej Kovačič, Tina Vovk, Rebeka Bešter Falle, Živa Broder in Ivi Kecman. 2005a. *Politbarometer PB9/05, Slovenija: September 2005*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Dostopno prek: http://www.ukom.gov.si/fileadmin/ukom.gov.si/pageuploads/Javno_mnenje/2005/september-2005.pdf (8. avgust 2012).

--- 2005b. *Politbarometer PB10/05, Slovenija: Oktober 2005*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Dostopno prek: http://www.ukom.gov.si/fileadmin/ukom.gov.si/pageuploads/Javno_mnenje/2005/oktober-2005.pdf (8. avgust 2012).

Toš, Niko, Slavko Kurdija, Matej Kovačič, Tina Vovk, Rebeka Bešter Falle in Ivi Kecman 2007a. *Politbarometer PB9/07, Slovenija: September 2007*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/pb9_07.pdf (8. avgust 2012).

Toš, Niko, Slavko Kurdija, Matej Kovačič, Tina Vovk, Rebeka Falle, Broder Živa in Ivi Kecman 2007b. *Politbarometer PB12/07, Slovenija: December 2007*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/pb12_07.pdf (8. avgust 2012).

--- 2008. *Politbarometer PB6/08, Slovenija: junij 2008*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/pb6_08.pdf (8. avgust 2012).

s/file/raziskava_pb/PB6_08.pdf (8. avgust 2012).

Trampuš, Jure. 2008. Politika pojedla pokrajine. *Mladina* (20). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/43496/politika-pojedla-pokrajine/> (18. avgust 2012).

Urad Vlade RS za komuniciranje. 2007. *Informativna zloženka o Referendumu o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic*. Dostopno prek: <http://www.ukom.gov.si/fileadmin/ukom.gov.si/pageuploads/dokumenti/Publikacije/referendumsko-vprasanje-slo.pdf> (22. avgust 2012).

Ustava RS. 1991. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/PoliticniSistem/URS/besedilo> (10. avgust 2012).

Van der Eijk, Cees, Mark Franklin in Michael Marsh. 1995. What voters teach us about Europe-wide elections: What Europe-wide elections teach us about voters. *Electoral Studies* (14): 14–166.

Vlada Republike Slovenije. 2012. *Vlade Republike Slovenije*. Dostopno prek: http://www.vlada.si/si/o_vladi/vlade_republike_slovenije/ (10. avgust 2012).

Vlaj, Stane. 2008. Referendum o pokrajinah – zaušnica predlagateljem. *Mladina* (27). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/44009/referendum-o-pokrajinah-zausnica-predlagateljem/> (18. avgust 2012).

Weinschenk, C. Aaron. 2010. Revisiting the Political Theory of Party Identification. *Political Behavior* (32): 473–494.

Zorko. 2008. Udeležba na referendumu 10,22%; Podprli vse pokrajine, le Osrednjeslovenske ne. *Dnevnik*, 23. junij. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/328596 (10. avgust 2012).

Zakon o referendumu in o ljudski iniciativi (ZRLI-UPB2). Ur. l. RS 26/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=79177> (18. avgust 2012).